

magához vonzani ez a színpad; gyönyörű társulata volt. És ebből a társulattól, amely a kor színművészetének kiválóságaiból rekrutálódott, messze kimagaslott a fiatal színésznő, a színház drámai hősnője: Jászai Mari. De itt, Kolozsvárott, a hírdícsőség fényében még sokat éhezett. Magának kellett színpadi díszruháiról gondoskodnia havi 70 forint fizetésből.

Híre eljutott Budapestre. Orczy Bódog báró intendáns 1872-ben a Nemzeti Színházhoz hívta. Nem akart menni: nem tartotta magát méltónak... Csak az intendáns kezéből fogadta el a szerződést, mikor az személyesen utazott Kolozsvárra, hogy rábeszélje arra a szerződésre, mely országos dicsőséget jelentett. Április 3-án játszott először a Nemzeti Színház deszkáin. A korabeli kritika magasztaló hangon emlékezik meg róla. Ettől az időtől kezdve egészen haláláig ő a legnagyobb dísz, legnagyobb ékessége, legkülönb értéke az ország első színpadának.

Csodálatos egyéniség. Egyetlen lendület volt egy alakítása. Ő nem volt aprólékos színész, aki a gonddal kidolgozott picinyke részletekben merült volna el, hanem a színművészet, az emberábrázolás Michelangeloja, aki egy hatalmas márványtömbből faragta ki hatalmas kalapácsütésekkel csodálatos alkotásait. A fájdalom, a megvetés, a szerelem, a szenvedés, a nagy, elemi erejű emberi ösztönök ábrázolására ő valóban elemi erejű hangokat és gesztusokat talált. Végtelenül egyszerű volt, amit csinált: részlettelen, nagyvonalú, áttekinthető, tiszta, világos és hatalmas, mint egy hegycsúcs, mely messze kiemelkedik a vidék fölé. Maga mondta önmagáról, hogy ő sohasem játszta a szerepeit, hanem mindig az volt, akit ábrázolt. Jászai Mari az a színésznő, aki mindig a valóság illúziójával hatott, bármilyen fenséges és nagyszerű volt is. Ő elhitette velünk, hogy való élet az, amit szemünk láttára végigél. Öszinte és egyszerű volt a maga módján. A legnagyobb hazugságnak tartotta és a végsőig felbőszült rajta, ha azt a semmitmondó, banális frázist írták vagy mondták róla, hogy ő klasszikus. Vagy ha azt mondták: az ő játékában tradíció van. Mi az a klasszicizmus, mi az a tradíció, mi az a pátoz, amit neki tulajdonítottak? Színpadon nincs más tradíció, mint

az, ami az írott betűből, a költő alkotásából folyik. Olyan embereket kell ábrázolni, amilyeneket az író megírt. És mi az a klasszicizmus? Az üres szavalást, a koturnusos, merev mozgást, a tudatlanok egy időben klasszikus stílusnak nevezték el. Jászai Mari nagyon messze volt ettől. Semmi sem volt inkább idegen tőle, mint az az úgynevezett »nagy stílus«, amit a francia retorikai iskola talált ki. Jászai Mari természetes volt. És azok, akik a naturalista iskola infantilis lázámaiban éltek, azért tartották őt természetellenesnek, mert a maguk jelentéktelenségét, szürkeségét, érdektelenségét stílussá igyekeztek magasztosítani és csak az volt élet és csak olyan volt az élet, ahogyan az ő ösztövére kis egyéniségükből kitelt. A hiba Jászai Mari értékelésében ott volt, hogy az őszinte pátozst összetévesztették szónokiasan ordító álszínészek üres retorikai mutatványaival. Ezeket a »szónokló« színészeket, akik a maguk temperamentumának fölölégét vitték be szerepeikbe, ahelyett, hogy a szerepet vitték volna be magukba, — ahogyan egy nagy színészet-teoretikus írta — a modernnek és a klasszikusk között ő ezzel intézte el: »Csak jó és rossz játékot ismerek, régít és újat nem!«

Alkotásainak csodálatos galériája — tragikus gondolat ez! — elvész a múlt idővel. Futóhomokra épített remekművek voltak, mint általában a nagy színész alkotásai. Az »Ember tragédiája«-ban ő volt az első Éva. Gertrudis királyné a Bánk bán-ban felejthetetlen. Elektra, Phaedra, lady Macbeth, Erzsébet királynő (Stuart Mária), Sappho, Medea, Klytaimnestra (Iphigénia Taurisban), Kleopatra, Erzsébet (János király), Irene császárnő (Bizánc), egytől-egyig pusztulásra ítélt remekművei a tragikai színjátszásnak. De örömet lelte, különösen pályájának utolsó szakában, a komikus epizód szerepek eljátszásában is. »Romeo és Juliá«-ban a dajkát, J. M. Barrie »Egyenlőség« című angol vígjátékában Patty szolgálat különös ambícióval játszotta, megkacagtatva ugyanazt a közönséget, amely testben-lélekben megrendülve, zokogva és ugyanakkor fölemelkedve hagyta el a színházat egy-egy tragikai ábrázolás után. Sardou »A boszorkány« c. drámájában egy öreg asszonyi szörnyeteget, méregkeverő varázslónőt ját-